

Ἰωάννης Α. Παπαδριανός

Οἱ μεταφράσεις ἀρχαίων ἑλληνικῶν κειμένων στά σερβικά
ἀπό τόν Παναγιώτη Παπακωστόπουλο (1873-1881)

Ἐνάμεσα στούς Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι συνέβαλαν σημαντικά στήν ἀνάπτυξη τῶν ἑλληνοσερβικῶν πολιτιστικῶν σχέσεων, ἰδιαίτερη θέση πρέπει νά πάρει ὁ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος (1820-1879). Ὁ Παπακωστόπουλος δίδαξε μέ ἐπιτυχία τήν ἑλληνική γλῶσσα στό Σερβικό Γυμνάσιο τοῦ Βελιγραδίου καί, κατά τό τέλος τῆς ζωῆς του, μετέφρασε στή σερβική γλῶσσα 5 ἀρχαῖα ἑλληνικά κείμενα.

Δυστυχῶς, γιά τόν Παναγιώτη Παπακωστόπουλο δέν ὑπάρχει καμιά συστηματική μονογραφία. Γι'αὐτό ὁ ἐρευνητής εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἀπαντήσει σέ πολλά ἀκόμη ἐρωτήματα σχετικά μέ τή ζωή καί τή δράση τοῦ Ἕλληνα αὐτοῦ λογίου. Ἀπάντηση σέ ὀρισμένα ἀπό τά προβλήματα, πού ἀναφέρονται στό μεταφραστικό ἔργο τοῦ Παπακωστόπουλου, θά προσπαθήσουμε νά δώσουμε στήν παρούσα ἀνακοίνωση*.

Ὁ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος γεννήθηκε τό 1820 στήν κωμόπολη τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας Βελβενδό. Ἀφοῦ τελεῖωσε τό δημοτικό σχολεῖο τῆς γενέτειράς του, συνέχισε κατόπιν τίς σπουδές του στήν περίφημη σχολή τῆς γειτονικῆς πόλης Κοζάνης, ὅπου πῆρε ἀνώτερη μόρφωση. Γύρω στά 1835 ἐγκατέλειψε τήν τουρκοκρατούμενη πατρίδα του καί ἦλθε καί ἐγκαταστάθηκε στή σερβική πόλη Novi Sad¹. Ἐδῶ παρέμεινε ὡς τά τέλη τοῦ 1846, διδάσκοντας τή μητρική του γλῶσσα στό ἑλληνικό σχολεῖο τῆς πό-

---

* Ἀνακοίνωση στό 11ο Διεθνές Συμπόσιο Σλαβολόγων, πού διοργάνωσε τό Διεθνές Κέντρο Σλαβολογίας τοῦ Βελιγραδίου (Βελιγράδι, 16-20 Σεπτεμβρίου 1981). Τό κείμενο τῆς ἀνακοίνωσης στά σερβοκρατικά θά συμπυκνωθεῖ στά πρακτικά τοῦ Συμποσίου.

1. O d i s i j a. Omíron sprev u XXIV pesme. Preveo s jelinskog †Dr Panajot Papakostopoulos (Predgovor Svetomira Nikolajeviča) [Ἰδιόσεια. Ἔπος τοῦ Ὀμήρου σέ 24 ραφωδίες. Μετέφρασε ἀπό τήν ἀρχαία ἑλληνική γλῶσσα ὁ † Δρ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος (Πρόλογος τοῦ Svetomir Nikolajevič)], Beograd 1881, σ. II. M. D j. M i l i ċ e v i ċ, Romanik znamenitih ljudi u srpskog naroda novijega doba [Μνημόνιο σπουδαίων ἀνδρῶν τοῦ σερβικοῦ λαοῦ κατά τούς νεότερους χρόνους], Beograd 1888, σ. 511.

λης². Στό Novi Sad ὁ Παπακωστόπουλος ἀρχισε νά ἀποκτᾶ καί τίς πρῶτες γνώσεις τῆς σερβικῆς γλώσσας ἕνεκα τῆν ταχύτερη μάλιστα καί καλύτερη ἐκμάθηση τῆς γλώσσας αὐτῆς, προσπαθοῦσε μέ κάθε τρόπο νά δημιουργεῖ στενές σχέσεις καί φιλίες μέ τούς Σέρβους³.

Στίς ἀρχές τοῦ 1847 βρίσκουμε τόν Παναγιώτη Παπακωστόπουλο νά σπουδάζει στήν Ἱατρική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης, ὅπου, ἐπειτα ἀπό ἐξαετή φοίτηση, ἀποκτᾶ ὄχι μόνο τό δίπλωμα τοῦ γιατροῦ, ἀλλά καί ἀνακηρύσσεται διδάκτωρ τῆς Ἰδίας ἐπιστήμης⁴. Ὁ Ἑλληνας ὁμοῦ λόγιος θά ἐκλέξει ὡς τόπο μόνιμης παραμονῆς του ὄχι τήν αὐστριακὴ πρωτεύουσα, ἀλλά τή Σερβία. Ἔτσι, κατά τά τέλη τοῦ 1853 ἐγκαθίσταται στό Βελιγράδι καί γιά ἕνα μικρό χρονικό διάστημα ζεῖ ἀποκλειστικά ἀπό τήν ἀσκηση τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος⁵. Στίς 28 Ἰανουαρίου τοῦ 1854 ὁμοῦ διορίζεται καθηγητής τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στό Σερβικό Γυμνάσιο τοῦ Βελιγραδίου⁶.

Ὁ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος, ἔχοντας ὡς μητρική γλώσσα τήν ἑλληνική καί γνωρίζοντας παράλληλα καλά καί τή σερβική, ἦταν τό πιό κατάλληλο πρόσωπο νά διδάξει τά ἑλληνικά στά παιδιὰ τῶν Σέρβων. Στήν ἀσκηση ὁμοῦ τοῦ διδασκαλικοῦ του ἐπαγγέλματος, ἐκτός ἀπό τίς γνώσεις του, τόν βοήθησε σημαντικά καί ὁ χαρακτήρας του. Μέ τή σεμνότητα, τήν εἰλικρίνεια καί

2. V a s a S t a j i ċ, Cincari u Novom Sadu [Οἱ Κουτσόβλαχοι στήν πόλη Novi Sad]. "Glasnik istoriskog društva u Novom Sadu", knj. IX, sv. 3(1936), σ. 258. Πρβλ. καὶ D u š a n J. P o p o v i ċ, O Cincarima. Prilozi pitanju postanka našeg gradjanskog društva [Γιά τούς Κουτσόβλαχους. Συμβολές στό πρόβλημα τῆς δημιουργίας τῆς ἀστικῆς μας τάξης], ἔκδ. β', Beograd 1937, σ. 225, ὁ ὁποῖος ὁμοῦ λανθασμένα ἀναφέρει ὅτι ὁ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος δίδαξε στό ἑλληνικό σχολεῖο τοῦ Novi Sad τό ἔτος 1850.

3. M i l i ċ e v i ċ, Pomenik, σ. 512.

4. Ἀ ρ χ ε ῦ α τ ῆ ς Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ς Κ ο υ ν ὀ τ η τ ο ς τ ῆ ς Ἀ γ ῶ α ς Τ ρ ι ᾶ δ ο ς ἐ ν Β ι ἑ ν ν η. National-Schule, Faszikel 2, Nr. 42/1827 Faszikel 3, Nr. 166/1853. Τό ἱστορικό αὐτό τεκμήριο τό ὀφείλω στόν φίλο μου κ. Γεώργιο Κιουτούτσα, τόν ὁποῖο θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω καί ἀπό τή θέση αὐτῆ θερμά.

5. M i l i ċ e v i ċ, Pomenik, σ. 512.

6. Στή θέση αὐτῆ ὁ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος θά παραμένει ἐπὶ 18 ὀλόκληρα χρόνια [βλ. A r h i v S r b i j e. Ministarstvo prosvete (Ἀρχεῖο τῆς Σερβίας. Ἰπουργεῖο Παιδείας), F. III-R 81/1872 F. XV-R 47/1874].

τὴν καλοσύνη του κατόρθωνε νὰ πλησιάζει τίς ψυχές τῶν μαθητῶν του καί νὰ κερδίζει τὴν ἀγάπη τους. Γι' αὐτό καί τὸ διδακτικὸ του ἔργο ὑπῆρξε καρποφόρο. Ἄρκετοὶ Σερβοπαῖδες μαθητές του κατόρθωσαν νὰ μάθουν τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία θὰ τοὺς βοηθῆσει ἀργότερα νὰ χρησιμοποιήσουν ἐλληνικὴ βιβλιογραφία καί νὰ μεταφράσουν διάφορα ἔργα ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ στὰ σερβικά. Ἀπὸ τοὺς μαθητές αὐτοὺς τοῦ Παπακωστόπουλου ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τὸν μεγάλο Σέρβο λογοτέχνη καί πολιτικὸ Svetomir Nikolajević (1844-1922). Ὁ Nikolajević εἶναι, ἐκτός ἀπὸ τὰ ἄλλα, ὁ συγγραφέας τῆς πρώτης μονογραφίας στοὺς Σέρβους γιὰ τὸν ἐθνομάρτυρα Ρήγα Φεραῖο, πού ὀραματίστηκε τῆ συνεργασία ὄλων τῶν βαλκανικῶν λαῶν γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἡ μονογραφία αὐτή, πού εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος στὰ 1889⁷, στηρίχθηκε κυρίως σέ ἐλληνικὲς πηγές.

Ὁ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος ὅμως δέν πρόσφερε τίς ὑπηρεσίες του στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν Σέρβων μόνο μέ τὸ διδακτικὸ του ἔργο, ἀλλὰ καί μέ τὸ συγγραφικὸ, τὸ ὁποῖο, στὸ μεγαλύτερο μέρος του, ἀποτελεῖται ἀπὸ μεταφράσεις ἀρχαίων ἐλληνικῶν κειμένων στὰ σερβικά. Συγκεκριμένα, τὸ 1873 μεταφράζει σέ πεζὸ λόγο μιά ἀπὸ τίς πιὸ σπουδαῖες ἀρχαῖες ἐλληνικὲς τραγωδίες, τὴν Ἄντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους⁸. Γιὰ νὰ κατατοπίσει καλύτερα τὸν ἀναγνώστη τῆς μετάφρασῆς του, ὁ Παπακωστόπουλος δίνει στὴν ἀρχὴ ὀρισμένα βιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Σοφοκλή, ἀναλύει τὴν ὑπόθεση τῆς παραπάνω τραγωδίας καί σχολιάζει τὸ φιλοσοφικὸ τῆς περιεχόμενου⁹.

Δέν γνωρίζουμε ποιοὶ ἀκριβῶς λόγοι ὤθησαν τὸν Παναγιώτη Παπακωστόπουλο νὰ μεταφράσει τὴν τραγωδία αὐτὴ σέ πεζὸ λόγο. Ἐκεῖνο ὅμως, πού μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε μέ βεβαιότητα, εἶ-

7. R i g a i z F e r e, pesnik i patriota grčki. Javno predavanje Svetomira Nikolajevića, prof. Vel. škole. Držano u dvorani velike škole 19 marta 1889. U Beogradu. Kraljevsko-Srpska državna štamparija [Ὁ Ρήγας Φεραῖος, Ἕλληνας ποιητῆς καί πατριώτης. Διάλεξη τοῦ Svetomir Nikolajević, καθηγητῆ τῆς Ἀνώτερης Σχολῆς, πού πραγματοποιήθηκε στὴν αἴθουσα τῆς σχολῆς αὐτῆς τῆ 19ῃ Μαρτίου τοῦ 1889 Βελιγράδι. Βασιλικὸ Κρατικὸ Τυπογραφεῖο τῆς Σερβίας], 1889.

8. S o f o k l o v a t r a g e d i j a A n t i g o n a. Preveo s jelinskog originala u prozi Prof. Dr P a p a k o s t o p u l o s. U Beogradu. Štampano u državnoj štampariji [Ἡ Ἄντιγόνη, τραγωδία τοῦ Σοφοκλέους. Μετέφρασε ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἐλληνικὸ πρότυπο σέ πεζὸ λόγο ὁ Καθηγητῆς Δρ Παπακωστόπουλος. Βελιγράδι. Κρατικὸ Τυπογραφεῖο], 1873.

9. Ὁ. π., σ. I-XIII.

ναι ὅτι ἔχουμε νά κάνουμε μέ δόκιμη μετάφραση, ἡ ὁποία διακρίνεται ὄχι μόνο γιά τήν ὠραία τῆς σερβική γλώσσα, ἀλλά καί γιά τό ποιητικό τῆς στυλ. Πρὸς ἐνίσχυση τοῦ ἰσχυρισμοῦ μας αὐτοῦ παραθέτουμε ἀμέσως πιό κάτω δειγματολογικά τῆ μετάφραση τοῦ γνωστοῦ χωρίου τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους (στίχοι 781-790), ὅπου ἐξυμνεῖται ὁ ἔρωτας καί τονίζεται ἡ μεγάλη του δύναμη γιά τῆ ζωῆ τῶν ἀνθρώπων:

O, ti nepobedna ljubavi, koja i bogatima
vladaš, ti koja se u nježne devojačke jabučice
unlačiš, ti koja i more preskačeš, i po seljačkim
se kolibama provlačiš, ti, koju ni bogovi ni smrtni
ljudi izbeći ne mogu, a koga si ti zavladała taj
nije više pri sebi¹⁰.

Τό ἐπόμενο ἔτος, στά 1874, ὁ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος μεταφράζει στή σερβική γλώσσα τήν "Παραίνεσιν πρὸς Δημόνικον" τοῦ ρήτορα Ἰσοκράτη¹¹. Ἐδῶ εἶναι ἀνάγκη νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι ἡ συγγραφή αὐτή τοῦ Ἰσοκράτη δέν μεταφράζεται τώρα γιά πρώτη φορά στά σερβικά. Ἀρκετά δηλαδή ἔτη νωρίτερα, καί συγκεκριμένα στά 1807, ἕνας ἄλλος Ἕλληνας λόγιος, ὁ διδάσκαλος στό Σεμλίνο Γεώργιος Ζαχαριάδης, εἶχε μεταφράσει καί αὐτός στή σ λ α β ο σ ε ρ β ι κ ῆ γλώσσα (slavenoserbski jezik) τήν "Παράινεσιν πρὸς Δημόνικον" τοῦ Ἰσοκράτη¹². Οἱ δύο ὁμως Ἕλληνες λόγιοι ἀκολουθοῦν κατά τῆ μετάφραση τῆς ἀρχαίας αὐτῆς συγγραφῆς διαφορετικὴ μέθοδο. Ὁ Ζαχαριάδης δηλαδή προσπαθεῖ νά μεταφράσει λέξη πρὸς λέξη τό ἀρχαῖο κείμενο καί γι' αὐτό ἡ μετάφρασή του σέ πολλά τῆς σημεῖα εἶναι δυσνόητη, ἐνῶ ὁ Παπακωστόπουλος ἐπιδιώκει νά εἶναι πρό παντός σαφής, χωρίς ὁμως αὐτό νά σημαίνει ὅτι προδίδει τό ἀρχαῖο πρότυπο. Ἀνεξάρτητα ὁμως ἀπ'αὐτό, οἱ σκοποὶ, στοὺς ὁποίους ἀποβλέπουν μέ τίς μεταφράσεις τους αὐτές ὁ Ζαχαριάδης καί ὁ Παπακωστόπουλος, εἶναι κοινοί. Θέλουν δηλαδή, μιὰ καί ἦταν παιδαγωγοί, νά μεταδώσουν στοὺς νέους τίς ἠθικοπλαστικές διδα-

10. S o f o k l o v a t r a g e d i j a A n t i g o n a ..., σ. 37.

11. I s o k r a t o v a b e s e d a, S a v e t D i m o n i k u. S j e l i n s k o g o r i g i n a l a p r e v e o p r o f. D r P a p a k o s t o p u l o s. U B e o g r a d u, u d r ž a v n o j š t a m p a r i j i [Ἡ "Παράινεσις πρὸς Δημόνικον" τοῦ Ἰσοκράτη. Μετέφρασε ἀπὸ τό ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πρότυπο ὁ Καθηγητῆς Δρ Παπακωστόπουλος. Βελιγράδι. Κρατικὸ Τυπογραφεῖο], 1874.

12. Βλ. I o a n n i s A. P a p a d r i a n o s, D e r g r i e c h i s c h e G e l e h r t e G e o r g i o s Z a c h a r i a d i s u n d s e i n B e i t r a g z u m s l a w i s c h e n S c h r i f t t u m i m 19. J a h r h u n d e r t. "Balkan Studies" 17₁ (1976), σ. 86-87.

χές, τίς ὁποῖες ἐμπερικλείει ὁ παραινετικός αὐτός λόγος τοῦ Ἰσοκράτη.

Τό ἴδιο ἔτος, τό 1874 δηλαδή, ὁ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος ἐπιλέγει καί μεταφράζει στή σερβική γλώσσα καί ἓνα ἄλλο ἀρχαῖο ἑλληνικό ἔργο, τό ὁποῖο ὅμως εἶχε διαφορετικό χαρακτήρα. Πρόκειται γιά τούς "Νεκρικούς Διαλόγους" τοῦ Λουκιανοῦ τοῦ Σαμοσατέως¹³, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε ἓνας ἀπό τούς πῖο μεγάλους Ἑλληνες λογίους καί συγγραφεῖς τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα. Τό ἔργο αὐτό τοῦ Λουκιανοῦ, στό ὁποῖο σατιρίζονται οἱ θρησκευτικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δέν εἶχε μεταφραστεῖ ὡς τώρα, ὅσο ἐμεῖς τουλάχιστο γνωρίζουμε, στά σερβικά. Αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι ὁ Λουκιανός ἦταν ἐντελῶς ἀγνωστος στούς Σέρβους. Ἐνα ἄλλο δηλαδή ἔργο του, "Ἡ δίκη τῶν φωνηέντων", εἶχε μεταφραστεῖ καί αὐτό στή σερβική γλώσσα τό 1834 ἀπό κάποιον, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει μέ τό ψευδώνυμο "Φιλοσέρβος Κρίτων"¹⁴.

Ὁ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος θά συνεχίσει τό μεταφραστικό του ἔργο καί κατά τά ἐπόμενα ἔτη. Ἔτσι, στά 1877 μεταφράζει στά σερβικά τό ἀρχαῖο ποιητικό ἔργο Β α τ ρ α χ ο μ υ ο μ α χ ί α, τό ὁποῖο κατά τήν ἑλληνιστική ἐποχή λαμβασμένα ἀποδιδόταν στόν Ὀμηρο. Τή λαυθασμένη αὐτή ἀποψη φαίνεται νά ἐνστερίζεται καί ὁ Παπακωστόπουλος, ἀφοῦ ἐπιγράφει τή μετάφρασή του ὡς "Omirona Vatrohomio mahija"¹⁵, δηλαδή ἡ Βατραχομουμαχία τοῦ Ὀμήρου. Τό ἔργο ὅμως αὐτό, στό ὁποῖο ἀναμειγνύονται ἡ σάτιρα καί τό χιούμορ, μεταφράζεται ὄχι σέ στίχους, ἀλλά σέ πεζό λόγο, ὅπως δηλαδή συνέβη καί μέ τήν Ἄ-

13. L u k i j a n o v i r a z g o v o r i m r t v a c a. Preveo s jelinskog originala profesor Dr P. P a p a k o s t o p u l o s. U Beogradu, u državnoj štampariji [Οἱ Νεκρικοί Διαλόγοι τοῦ Λουκιανοῦ. Μετέφρασε ἀπό τό ἀρχαῖο ἑλληνικό πρότυπο ὁ Καθηγητής Δρ Π. Παπακωστόπουλος. Βελιγράδι. Κρατικό Τυπογραφεῖο], 1874.

14. Εἶναι πιθανό κάτω ἀπό τό ψευδώνυμο "Φιλοσέρβος Κρίτων" νά κρύβεται ὁ Ἑλληνας λόγιος Γεώργιος Ζαχαριάδης, τόν ὁποῖο ἀναφέραμε λίγο πῖο πᾶνω (βλ. P a p a d r i a n o s, Der griechische Gelehrte Georgios Zachariadis, σ. 90-91).

15. O m i r o n a V a t r a h o m i o m a h i j a, ili boj žbabi miševa. S jelinskog preveo Dr P a p a k o s t o p u l o s. U Beogradu, u državnoj štampariji [Ἡ Βατραχομουμαχία τοῦ Ὀμήρου, δηλαδή ὁ πόλεμος ἀνάμεσα στούς βατράχους καί τούς ποντικούς. Μετέφρασε ἀπό τά ἀρχαῖα ἑλληνικά ὁ Δρ Παπακωστόπουλος. Βελιγράδι. Κρατικό Τυπογραφεῖο], 1877.

ντιγόνη του Σοφοκλέους.

Τό έπιστέγασμα τής μεταφραστικῆς δραστηριότητας του Παναγιώτη Παπακωστόπουλου αποτελεί ή μετάφρασή του στά σερβικά δλόκληρης τής 'Οδύσσειας του 'Ομήρου. 'Η μετάφραση αύτή, πού έγινε σέ πεζό λόγο, θά παραμείνει χειρόγραφη καί θά έκδοθεί τό 1881, δύο δηλαδή έτη μετά τον θάνατο του μεταφραστή, από τό κληροδότημα του Nikola Čurić¹⁶. 'Η σπουδαιότητα, τήν όποία είχε για τή σερβική λογοτεχνία ή μετάφραση τής 'Οδύσσειας από τον Παπακωστόπουλο, μπορεί νά έκτιμηθεί καλύτερα, άν λάβουμε ύπόψη τό γεγονός ότι ως τώρα οι Σέρβοι γνώριζαν σέ μετάφραση μόνο άποσπάσματα από τό άθάνατο έργο του άρχαίου αυτού "Έλληνα ποιητή"¹⁷.

Παρ'όλο πού μεταφράζει σέ πεζό λόγο, ό Παναγιώτης Παπακωστόπουλος άποδίδει πιστά τό δακτυλικό έξάμετρο του πρωτότυπου κειμένου καί τό ποιητικό του ύφος. Σάν παράδειγμα παραθέτουμε έδώ τή μετάφραση του χωρίου εκείνου τής έκτης ραψωδίας (ζ, 48-109), τό όποιο άναφέρεται στή Ναυσικά, τή θυγατέρα του βασιλιᾶ των Φαιάκων 'Αλκινόου:

Čim zarude zora, probudi se gizdava Navsika, začudi se snu, i sidje u palatu da roditeljima, milom ocu i majci, javi, i zateče ih oboje u sobi. Majka sedjaše sa služavkama okrećući preslicu kod ognjišta i preduči purpurnu vunuu, a oca srete na vratima. Beše pošao u veče slavnih kraljeva, u koje su ga dični Fejačani pozvali bili. Tu stade do milog joj oca i prozbori:

"Mili babo! Je li da češ dopustiti da mi se opreme jedna visoka kola s lepim točkovima, koja će mi do perišta odvući tanano rublje, koje mi leži prljavo? I tebi samom pristojni kad odeš u veče, medju najodličnije, a da nemaš na sebi čista ruha. U kući su ti pet milih sinova, dva oženjena, a tri mlada i zelena neženjena; oni svi hoće da imaju oprano rublje, pa da idu na igru, a za to sve moram da se staram". Tako

16. Για τόν πλήρη τίτλο τής μετάφρασης τής 'Οδύσσειας του 'Ομήρου από τόν Παναγιώτη Παπακωστόπουλο βλ. πύό πάνω, σ. 97, σημ. 1.

17. Για τύς μεταφράσεις τής 'Οδύσσειας καί τής 'Ιλιάδας του 'Ομήρου πού έγιναν στά σερβικά πρύν από τό έτος 1881 βλ. M. N. D j u r i ć, Homer u našim književnostima. Pokušaj bibliografije prevoda Ilijade i Odiseje i radova o Homeru ['Ο 'Ομηρος στύς λογοτεχνίες μας. Προσπάθεια πρύς βιβλιογραφική ένημέρωση για τύς μεταφράσεις τής 'Ιλιάδας καί τής 'Οδύσσειας καί για τύς έργασίες γύρω από τόν 'Ομηρο]. "Živa Antika", IV god., sv. 2 (1954), σ. 416-424. D a r i n k a N e v e n i ć G r a b o v a c, Homer u Srba i Hrvata ['Ο 'Ομηρος στους Σέρβους καί στους Κροάτες], Beograd 1967, σ. 167 κ.έ.

ona govoraše, jer se stidjaše da spominje milome ocu svome o udaji svojoj; ali on sve razumede i reče:

"Neću ti odreći ni masaka, niti čega drugoga, čedo moje! Idi, a sluge neka ti opreme visoka kola sa lepim točkovima i prostranom lesom".

To rekavši, zapovedi momcima, a oni poslušаше, i izidjoshе te opremišе visoka kola sa lepim točkovima, dovedoshе mazge pod jaram i upregošе ih, a devojka iznese iz ložnice tanano ruho i rublje i položi ga u lepa kola, a majka stavi u jedan sandučić dovoljno razne hrane i kuvanih jela i napuni jednu kozju mešinu vinom. Devojka se pope na kola, a majka joj dade zlatnu bocu sa mirisavim uljem, da se namaže pošto se sa svojim drugaricama okupa. Ona uze sjajnu uzdu, i na udar njena biča mezge naglo poletešе kasom i odnese i ruho i nju zajedno sa njezinim drugaricama.

Došavši kod bistre reke, gde bejahu perišta uvek puna bistre vode, kojom se svaka prljavština spira, ispregošе mazge i pustišе ih da pored valovite reke mednu rosulju pasu; poskidašе rublje i ruho s kola, potopišе ga u duboku vodu i gažahu ga nogama u jami nadmećući se koja će brže. Akad oprаше i svaku prljavštinu očistišе, prostrešе ga redom pored obale morske, da se suši na šljunku što ga more ispira.

Pošto se i one okupašе i masnim uljem namazašе, prebacišе velove i stadošе se igrati lopte. Prvo otpoče igru beloruka Navsika. Kao što ponosita Artemida, veseleći se lovom divljih svinja i brzih jelena, trči po visokom Tajgetu ili Erimantu, a s njome igraju i poljske nimfe, kćeri silnoga Jupitera, a Lita se u sebi raduje, što joj je kći ponosna, te je svaki lako poznati može, ma da su sve lepe- tako se i moma Navsika odlikovašе drugaricama svojim¹⁸.

Μετά ἀπὸ 69 ἀκριβῶς χρόνια, τὸ 1950 δηλαδή, ἡ μετάφραση τῆς Ὀδύσσειας τοῦ Ὀμήρου ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Παπακωστόπουλο θὰ γνωρίσει καὶ δευτέρη ἔκδοση. Ἡ δευτέρη αὐτῆ ἔκδοση εἶναι ἔργο τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου τοῦ Βελιγραδίου "Prosveta", ὁ ὁποῖος ἀνέθεσε τὴν ἐπιμέλεια στὸν φιλόλογο Milentije Stojiljković¹⁹. Ὁ ἐπιμελητὴς πρόσεξε πολὺ νὰ μὴν ἀλλοιώσει τὸ κείμενο τῆς

18. O d i s i j a. Preveo s jelinskog Papakostopulos ..., σ. 112-114.

19. H o m e r O d i s e j a. Preveo sa starogrčkog Dr Panajot Papakostopulos. Redaktor Milentije Stojiljković, izdanje Prosvete [Ἡ Ὀδύσσεια τοῦ Ὀμήρου. Μετέφρασε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά ὁ Δρ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος. Ἐπιμελητὴς ὁ Milentije Stojiljković, ἔκδοση τῆς "Prosveta"], Beograd 1950.

πρώτης έκδοσης, ὥστε οἱ ἀναγνώστες νά ἔχουν μπροστά τους τή μετάφραση τοῦ Παπακωστόπουλου καί ὄχι παράφραση τῆς μετάφρασης. Οἱ λίγες γλωσσικές ἀλλαγές στή δεύτερη έκδοση, ὅπως π.χ ἡ ἀντικατάσταση τοῦ ἀχρηστοῦ πλέον παρατατικοῦ μέ ἀόριστο, ἐγίναν κυρίως μέ βάση τή μετάφραση τῆς Ὀδύσσειας, τήν ὁποία εἶχε στό μεταξὺ ἐκπονήσει ὁ Σέρβος λόγιος Tomo Maretić²⁰. Τά ὀνόματα τῶν θεῶν, τά ὁποῖα ὁ Παναγιώτης Παπακωστόπουλος εἶχε μεταφράσει σύμφωνα μέ τή ρωμαϊκή μυθολογία (Jupiter, Minerva, Venera, Mars, Vulkan κ.ἄ.), μεταφράζονται στή δεύτερη έκδοση σύμφωνα μέ τήν ἑλληνική μυθολογία, ὅπως δηλαδή βρίσκονται καί στό πρωτότυπο κείμενο, (Zeus, Atena, Afrodita, Ares, Hefest κ.ἄ.).

Ἐκτός ἀπ'αὐτό, ὁ ἐπιμελητής Milentije Stojiljkonić, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος (σ. VI), ἀποφάσισε νά χρησιμοποιήσει κατὰ τή μετάφραση τῶν ὀνομάτων προσώπων τήν ἀρχαία ἑλληνική μορφή, δηλαδή τόν φθόγγο e, καί ὄχι τή νέα ἑλληνική, δηλαδή τόν φθόγγο i, ὅπως εἶχε κάνει σέ ὅλα τά σημεῖα τῆς μετάφρασής του ὁ Παπακωστόπουλος. Κανείς δέν μπορεῖ, βέβαια, νά ἀμφισβητήσει τήν ὀρθότητα τῆς μεθόδου πού ἐφήρμοσε στήν προκείμενη περίπτωση ὁ Milentije Stojiljkonić, γιατί πράγματι τά ἀρχαῖα ἑλληνικά ὀνόματα προσώπων πρέπει νά μεταφράζονται κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ νέα μορφή τους νά ἀνταποκρίνεται στήν προφορά τους κατὰ τοὺς κλασικούς χρόνους. Θά ἔπρεπε ὅμως, ὅπως σωστά παρατήρησε ἤδη καί ὁ Σέρβος ἐρευνητής Stevan Josifovic²¹, ὁ ἐπιμελητής νά ἀκολουθήσει τή μέθοδο αὐτή μέ συνέπεια καί νά τήν ἐφαρμόσει ἀπό τήν ἀρχή ὡς τό τέλος καί ὄχι μόνο γιά τά πολύ γνωστά ὀνόματα. Ἔτσι, ἐνῶ διαβάζουμε O d i s e j a ἀντί Odisija, P e n e l o p a ἀντί Pinelopa, T e l e m a h ἀντί Tilemah, σέ ἄλλα σημεῖα βρίσκουμε τή μορφή μέ τόν φθόγγο i, ὅπως A n t i k l i j a (σ. 294), A p i r (σ. 73, 290), A r g i f o n t (σ. 54-56), G a n i m i d (σ. 297), T i r e s i j a (σ. 115, 293) κ.ἄ.

20. Ὁ Tomo Maretić μετέφρασε ὀλόκληρη τήν Ὀδύσεια τοῦ Ὀμήρου τό 1882 καί κατὰ τή μετάφρασή του διατήρησε τό μέτρο τοῦ πρωτοτύπου, δηλαδή τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου [βλ. H o m e r o n a O d i s e j a. Preveo, uvod napisao i tumač dodao Tomo Maretić, naklada Matice hrvatske [Ἡ Ὀδύσεια τοῦ Ὀμήρου. Μετάφραση, εἰσαγωγή καί σχόλια τοῦ Tomo Maretić, ἔκδ. τῆς Matice hrvatske], Zagreb 1882.

21. Στήν κριτική του γιά τή δεύτερη έκδοση τῆς μετάφρασης τῆς Ὀδύσσειας τοῦ Ὀμήρου ἀπό τόν Παναγιώτη Παπακωστόπουλο (βλ. "Letopis Matice Srpske", god. 127, knj. 367, Novi Sad, januar 1951, σ. 56-62).

Ἄς ἀνακεφαλαιώσουμε: Ἡ μελέτη τοῦ μεταφραστικοῦ ἔργου τοῦ Παναγιώτη Παπακωστόπουλου μπορεῖ νά μᾶς ὀδηγήσει στά παρακάτω συμπεράσματα: 1) Ὁ Ἕλληνας λόγιος, ἔχοντας βαθύ τό αἶσθημα τῆς εὐθύνης, ἀρχίζει νά μεταφράζει κατά τήν τελευταία δεκαετία τῆς ζωῆς του, ὅταν δηλαδή εἶχε ἀποκτήσει ἀρκετή πείρα. Γι'αὐτό καί οἱ μεταφράσεις του διακρίνονται γιά τήν καλλιέπεια καί τή σαφήνειά τους· καί 2) Τό μεταφραστικό του ἔργο ἀποδεικνύει ἀπό τή μιᾶ ὅτι ὁ Παπακωστόπουλος εἶχε τό χάρισμα τῆς ἐπιλογῆς τῶν θεμάτων, πού ἐπρόκειτο νά μεταφράσει, καί ἀπό τήν ἄλλη ὅτι μέ τίς μεταφράσεις του ἀπέβλεπε σέ καθαρά πρακτικούς σκοπούς. Θέλει δηλαδή, μιᾶ καί ἦταν διδάσκαλος, νά μεταδώσει στούς νέους τό ἠθικοπλαστικό περιεχόμενο ὀρισμένων ἀρχαίων ἑλληνικῶν συγγραφῶν, τίς ὁποῖες καί μεταφράζει.

Π 12859

524

ЛУКИЈАНОВИ

РАЗГОВОРИ МРТВАЦА.

превод с јелинског оригинала

ПРОФЕСОР

ДР. П. ПАПАΚΟΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

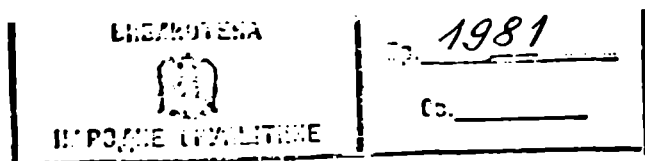
(ПРЕШТАМПАНО ИЗ СРП. НОВИНА.)

У БЕОГРАДУ,

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1874.

Εἰκ. 1. Ἡ προμετωπίδα τῆς μετάφρασης τῶν "Νεκρικῶν Διαλόγων" τοῦ Λουκιανοῦ ἀπὸ τόν Π. Παπακωστόπουλο.

ОДИСИЈА

ОМИРОВ СПЕВ У ХХІV ПЕСМЕ

ПРЕВОД С ЖЕЛЕНКОМ

† Др. Јанајот Јапакоστόпулос

У БЕОГРАДУ

ИТАЛИЈАНО У АРХИВНОЈ ИТАЛИЈАНИЈИ
1981

Εἰκ. 2. Ἡ προμετωπίδα τῆς μετάφρασης τῆς "Ὀδυσσεύας" τοῦ Ὀμήρου ἀπὸ τὸν Π. Παπακωστόπουλο.

R É S U M É

Ioannis Papadrianos,

Les traductions des textes du grec ancien en langue serbe par Panayotis Papacostopoulos (1873-1881).

Parmi les Grecs qui ont contribué énormément à la collaboration greco-serbe sur le plan culturel, il faut citer aussi Panayotis Papacostopoulos (1820-1879), qui enseigna la langue grecque au lycée serbe de Belgrade. Papacostopoulos, à côté de ses activités d'enseignement, a traduit quelques oeuvres de la littérature grecque ancienne en serbe, dans les années 1874-1879, à savoir: "L'Odyssée" d'Homère, "L'Antigone" de Sophocle, "L'Exhortation à Demonicos" d'Isocrate, "Les Dialogues des Morts" de Lucien et "Vatrahomyomachie".

Jusqu'à nos jours la recherche ne s'était pas penchée sur l'oeuvre de traduction de Papacostopoulos. Par la présente communication nous nous proposons de répondre à quelques problèmes posés par l'oeuvre de traduction de Papacostopoulos, et par sa méthode de travail.